

6. Правила о порядке рассмотрения государственной росписи доходов и расходов, а равно о производстве из казны расходов, росписью не предусмотренных // Законодательные акты переходного времени. – С. 295 – 299.
7. Указ 8 марта 1906 г. Об утверждении правил о порядке рассмотрения государственной росписи доходов и расходов, а равно о производстве из казны расходов, росписью не предусмотренных // Законодательные акты переходного времени. – С. 294 – 295.
8. Учреждение Государственной Думы 6 августа 1905 г. // Законодательные акты переходного времени. – С. 101 – 134.
9. Учреждение Государственной Думы (20 февраля 1906 г.) // Законодательные акты переходного времени. – С. 941 – 957.
10. Учреждение Государственного Совета (24 апреля 1906 г.) // Конституция Российской империи. – С. 144 – 171.
11. Шингарев А. Бюджетное право и война // Право. – 1916. – № 2. – С. 103 – 112

Змерзлий Б.В.

**“ЕНЬИ ДЮНЬЯ” – ПЕРША КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ГАЗЕТА В КРИМСЬКІЙ
АВТОНОМНІЙ РАДЯНСЬКІЙ СОЦІАЛІСТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ
(1920 – 1938 рр.)**

З розпадом СРСР і крахом його ідеологічної системи, коли історія деяких народів практично не досліджувалася, або висвітлювалася в вигідному політичній кон’єктурі світлі, розпочався новий період в вітчизняній історичній науці в справі різнобічного об’єктивного вивчення історичної спадщини кримськотатарського народу. Як відомо, проблеми зародження і розвитку кримськотатарської періодичної преси на межі ХІХ – ХХ сторіч були досліджені й освітлені доктором історичних наук, професором В.Ю.Ганкевичем [1]. В той же час, розвиток національної публіцистики кримських татар у 1920–1930 роки, ще й досі є фактично невивченою проблемою, а наукові дослідження по цій темі відсутні, не дивлячись на великий масив джерел, що в більшій своїй частині знаходиться на збереженні в Державному архіві автономної республіки Крим.

Мета цього дослідження – дослідити основні етапи та проблеми становлення та розвитку першої за радянських часів республіканської газети кримськотатарською мовою “Еньи дюнья”.

Загальновідомо, що в 1913 р. в Криму виходило всього 9 періодичних видань з загальним тиражем 24000 примірників, в тому числі єдина газета кримськотатарською мовою “Терджиман” – 4000 примірників [2, арк.37].

В період недовгого захоплення більшовиками влади в Криму в 1919 р., для більш широкого поширення ідей більшовизму в регіоні й активній пропаганді серед татарської молоді, ними видавалася кримськотатарською мовою газета “Крым Хаберлери” (Крымские известия).

В роки ж революції і громадянської війни видавнича справа, хоча і досягла визначених успіхів, але під час правління генерала Врангеля, прийшла в повний розлад. Тому, з встановленням в Криму радянської влади вже в листопаді 1920 р. Окружний Комітет (надалі – ОК) РКП(б) задовольнив прохання мусульманської секції про видання татарською мовою 3 рази на тиждень газети “Еньи дюнья” (“Новий світ”) і затвердив її редакцію в кількості 6 чоловік із редактором М. Недімом. І хоча газета замислювалася як щоденна, спочатку її тираж коливався в залежності від наявності паперу. В січні 1921 р. він склав 500 примірників, в квітні – 1000, в вересні – 1500. Всього в 1921 р. газета “Еньи дюнья” вийшла в кількості 175 тис. примірників.

В перші роки радянської влади газета ще не була масовою, так, наприклад, в Євпаторійському окрузі вона взагалі в перші роки свого існування не виписувалася. Крім того, в цей період, серед татар комуністів навіть чулися дорікання, що їх в цю газету не приймають, “а друкувалися в ній лише націоналісти”[3, арк.2].

Незабаром, для наведення в газеті революційного порядку, “Еньи дюнья” визнали органом Татбюро, ОК ВКП(б), Кримського ЦВК і Радпарткому, що, крім іншого, заклало основу для становлення її як ведучої газети кримськотатарською мовою в Кримській АРСР [3, арк.13].

Для поліпшення поширення газети 24 березня 1923 р. було прийняте рішення РНК Криму “Про обов’язкову підписку на “Еньи дюнья”. В часткову зміну своєї постанови від 28 вересня 1922 р. про обов’язкову підписку на газету “Крысний Крым” РНК ухвалив, що зазначена в цій постанові обов’язкова підписка на газету “Крысний Крым” і розміщення в цьому друкованому органі обов’язкових оголошень заміняться для кримських татар обов’язковою підпискою на газету “Еньи дюнья” з розміщенням в ній обов’язкових оголошень [3, арк.18].

В цьому ж, 1923 р. було прийняте рішення перетворити “Еньи дюнья” в щоденну газету, а також зобов’язати через ЦВК всі сільради, Райвиконкоми з всіма їх відділами, центральні державні і господарські органи, всіх торговців татар, всі спілки, де були робітники та службовці татари стати передплатниками газети “Еньи дюнья”. Зобов’язати господарські і державні органи розміщати оголошення одночасно в газеті “Еньи дюнья” [3, арк.40]. Для реалізації цього рішення в другій половині 1923 р. татсекція ОК вирішила збільшити тираж газети до 2000 примірників.

Проте, вжиті заходи виявилися неефективними, і до 1925 р. газета “Еньи дюнья” стала знову щотижневою, з середнім тиражем 1500 примірників, що партійними органами пояснювалося слабкою агітаційною роботою серед татар.

В зв’язку з низьким тиражем, і великими витратами на видання “Еньи дюнья” мала бюджетний дефіцит в червні 1926 р. 427 карб. 24 коп.[4, арк.275], до липня ж положення стало критичним, як, в загалі, і всіх інших періодичних кримських видань. Відзначалося подальше зниження тиражу, що пояснювалося

частково літнім періодом часу та підвищенням попиту на центральні газети. В зв'язку з таким положенням для скорочення витрат на утримання газети було прийняте рішення про об'єднання господарсько-редакційних апаратів газет “Еньи дюня” і “Яш кьует”. Крім того, з огляду на такі об'єктивні труднощі, як подорожчання паперу і зменшення прибутку від оголошень, ЦВК Криму прийняв рішення збільшити дотацію газеті на 327 карб. на місяць, понад одержувану субсидію в 1566 карб., що на липень-вересень склало в сумі 981 карб. [4, арк.275]. Крім того, 26 червня 1926 р., було прийняте рішення перевести всі газетні видавництва, в тому числі і “Еньи дюня”, на госпрозрахунок.

27-28 жовтня 1926 р. при розгляді штатів татарських газет “Еньи дюня” і “Яш кьует”, був затверджений їх наступний склад: відповідальний редактор газети “Еньи дюня”; відповідальний секретар тієї ж газети; відповідальний редактор “Яш кьует”; літературний співробітник, що також був головою відділів сільського життя й агрономічного; літературний співробітник, він же завідувач відділом інформації по Криму і СРСР “Наука і техніка”; літературний співробітник і завідувач дрібними відділами: інформації та Кримської хроніки, бібліографії, військового, спортивного і т.д.; випускаючий газету, він же літературний співробітник по газеті “Яш кьует”; бухгалтер; експедитор; помічник експедитора; касир, він же приймач підписки; керівник робітницьким рухом і репортер; прибиральник, він же кур'єр. Разом 13 чоловік [5, арк.52].

Проте, не дивлячись на прийняті міри фінансовий дефіцит в жовтні 1926 р. по газетах “Яш кьует” і “Еньи дюня” склав 34856 карб. [5, арк.53-55].

ОК ВКП(б) пропонувалися різноманітні заходи для зниження собівартості газет, в тому числі і зниження сум на гонорари (3000 карб. проти 4500 карб.), проти чого різко виступив М. Недім, вказуючи, що і так оплата співробітників кримськотатарських газет мізерна. В результаті бурхливих суперечок вирішили знизити вартість набору газети в друкарні до 75 карб. з номера [5, арк.56].

В той же час, не можна не відзначити, бурхливе зростання добровільних кореспондентів газет в цей час, в першу чергу, з середовища кримськотатарської селянської молоді, що активно відкликалася на прохання спрямовувати свої матеріали в видання. Прикладом важливості цього руху, можуть послужити такі цифри: прокуратурою Криму в 1925-1926 р. було використано 736 заміток. З них послужило матеріалом для порушення карного переслідування 246, для використання в адміністративному порядку 489, підтвердилось 273 заміток і спростовано 181. В бюро Скарг в 1926 р. надійшло 159 заміток, з них підтвердилися 55, не підтвердилися 52 [5, арк. 76-70].

Робітницькі листи надходили в “Еньи дюня” в наступній кількості: в квітні 1926 р. 284, в листопаді 270. З них газета використовувала 74,1% [6, арк. 50]. Необхідно відзначити, що редакція не тільки сама використовувала наявні матеріали, але досить часто надавала їх тепер вже родинній газеті “Яш кьует”.

В першому кварталі 1926-1927 бюджетного року було передано в розпорядження “Еньи дюня” для загального використання з газетою “Яш кьует” ще 1500 карб. отриманих як дотація з центру [6, арк. 184]. Завдяки вжитим заходам газета стала працювати більш стабільно і її тираж до листопада 1926 р. досяг 1960 примірників.

1 березня 1928 р. в своїй доповіді на черговому пленумі ОК партії “Про стан Кримських татарських газет і часописів” М. Недім вказував, що розмір газети “Еньи дюня” є недостатнім, і не дозволяє освітити всі найважливіші питання поточної роботи, в зв'язку з чим, розмір газети було вирішено збільшити [7, арк.166].

На початку 1929 р. був затверджений новий склад редакції газети “Еньи дюня”: Дж. Гафаров – відповідальний редактор, А. Софу – член Колегії, М.Недім – член колегії, З. Джавтобелі – секретар [8, арк. 116]. Крім того, Гафаров 17 лютого 1929 р. був призначений політичним редактором, а Ф.Мусаніф партійним рецензентом цієї газети.

Проте, незважаючи на деяке поліпшення стану видання, газета, як і раніше, все ще залишалася збитковою. В 1929 р. дотації з обласного бюджету газеті “Еньи дюня” склали 26500 карб., і це при тому, що всі разом взяті кримські видання одержували дотацій 56000 карб. [8, арк.116]. Однією з причин такого положення, як і раніше залишався її відносно невеликий тираж, при значних витратах на видання. Для виправлення ситуації, ОК ВКП(б) 6 червня 1929 р. вирішує вжити заходів для збільшення тиражу “Еньи дюня” мінімум до 5000 примірників [9, арк.208-210].

4 січня 1929 р. в ході перекладу кримськотатарської писемності на латинський алфавіт ОК ВКП(б) ухвалив негайно перевести на ново-тюркський алфавіт (НТА) всю першу сторінку “Еньи дюня” і поступово до 1-го січня 1930 р. всю газету.

Проте, зважаючи, що до цього часу переважну більшість кримських татар ще не перевчили на латинський алфавіт, всі спроби підвищити тиражі газет що видавалися кримськотатарською мовою, але вже НТА, виявилися марними. В березні 1930 р. в регіоні відзначалося різке зниження тиражів кримськотатарських газет при загальному підвищенні тиражів центральної і Кримської періодики. А тому, партійні органи ухвалили, по-перше, під особисту відповідальність завідуючих АПО Райкомів, провести перевірку роботи осередкових уповноважених по поширенню татарської преси. По-друге, запропонувати ОК комсомолу, фракціям КСПС, Спілці Спілок колгоспної кооперації і Правлінням добровільних товариств, вжити заходів по своїх лініях для підняття підписки на татарську періодики. По-третє, заслухати найближчим часом доповідь про поліпшення фінансування татарської періодики. Запропонувати редакціям газет підсилити живі форми просування кримськотатарських газет через читачькі конференції, відрядження тиражних робітників і т.д. [10, арк.64-65].

Завдяки прийняттю адміністративним мірам тиску на рядових громадян республіки, партійні органи до середини 1930-х років зуміли домогтися необхідних результатів. Наприкінці 1935 р., початку 1936 р. в СРСР видавалося всього більш як 100 газет татарською мовою, з них 14 в Криму [11, арк.]. Тираж одного

номера “Енъи дюнья” досяг 9443 прим. [12, арк.9]. В 1937 р. вийшло 301 номерів “Енъи дюнья”, тираж кожного з них складав 10740 прим. Персонал газети був доведений до 50 чоловік, з них редакційний – 30, видавничий – 8. Звичайний обсяг одного номера газети склав 140000 друкарських знаків [13, арк.10]. Незважаючи на такі наявні успіхи, вони були, в першу чергу, тільки кількісними, але не якісними. В роки великих “чищень” і репресій, “виковування” із народів що населяли СРСР “єдиного радянського народу”, газети подібні до “Енъи дюнья” здебільшого були лише рупором комуністичних ідей, а зростання їх тиражу лише ширмою в справі обмеження прав і свобод малих і великих народів. Підтвердженням цього, служить перейменування в 1938 р. головних газет що виходили в Криму кримськотатарською мовою, в тому числі і “Енъи дюнья” в “Кызыл-Крым”.

Проте, необхідно відзначити, що така односторонньо – негативна характеристика діяльності «Енъи дюнья», буде неправильною. Адже за весь час свого існування, не дивлячись на ідеологічний контроль, редакція цього друкарського органа, в справі захисту інтересів свого народу і його культури, не рідко виносила гострі питання на шпальти своєї газети, а отже і на суд громадськості. Так, наприклад, в номері від 12 жовтня 1931 р., після поздоровлення Кримського державного татарського театру з відкриттям його 9 сезону «Енъи дюнья» писала: «Греба відзначити, що в театрі не зустрінеш татарською мовою ні гасла ні плаката. Створюється враження, що татарський театр там є гостем. І насправді чомусь відчувається таке відношення до національного театру з боку дирекції державного театру.

Ніби татарський театр там на останньому місці. Наприклад, за словами деяких акторів, репетиції для татарської трупи проводяться не на сцені, а в фойє. Бувають випадки, що по якимось причинам одяг для артистів не буває готовий вчасно...». Необхідно відзначити, що газета завжди приділяла величезну увагу Кримському державному татарському театру і його проблемам. Докладно освітлювала різноманітні події з його життя, надавала місце для публікації своїх статей критикам, письменникам і робітникам театру.

Звичайно, крім життя театру «Енъи дюнья» висвітлювала найрізноманітніші події культурного й економічного життя кримськотатарського народу, що дозволяло широкій кримськотатарській громадськості бути в курсі основних не тільки політичних, але і культурних подій.

Посилання:

1. Ганкевич В.Ю. На службе правде и просвещению: Краткий биографический очерк Исмаила Гапринского (1851 – 1914). – Симферополь: ДОЛЯ, 2000. – 328 с.
2. Державний Архів Автономної Республіки Крим (ДААРК), ф.219, оп. 1, спр. 1780
3. Там же, ф. Р-1, оп. 1, спр. 287.
4. Там же, спр. 462.
5. Там же, спр. 572.
6. Там же, спр. 619.
7. Там же, спр. 725.
8. Там же, спр. 738.
9. Там же, спр. 864.
10. Там же, спр. 960 а.
11. Самеринов А. Советский Крым за 15 лет // Революция и национальности. – 1936. – №1. – С. 15.
12. ДААРК, ф.219, оп.1, спр.1767
13. Там же, спр.1788.

Каран В.В.

МАЙБУТНЄ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КООПЕРАТИВНОГО АЛЬЯНСУ

Очевидним є той факт, що на будь-якому рівні – національному і міжнародному – кооперативний рух вносить конкретний вклад як в економічний, так і соціальний розвиток. В даний момент громадянське суспільство і діловий світ активно займаються створенням нових моделей розвитку і відносин. Кооперативний рух повинний зайнятися рішенням проблеми керування, можливого росту. Стратегія й ініціативи повинні виходити від власної структури загальних цінностей і принципів таким чином, щоб поліпшити стан кооперативного руху на всіх рівнях.

Актуальність поданої проблеми в сучасний період розвитку української національної економіки, визначається непересічним науково-теоретичним значенням достеменного історичного вивчення діяльності і розвитку однієї з найбільших світових організацій МКА. З історіографічної точки зору, важливе теоретичне значення мають здобутки вчених та практиків, що створювали основи кооперативного руху протягом багатьох десятиліть. Серед дослідників надбань кооперації слід зазначити О.І. Крашеніннікова, О.Пріцака, Г.Я. Бланка, Н.В. Бондаренка, К.І. Вахтова, а також Р. Родригеша, Б. Тордарсона.

За роки свого існування кооперативи зарекомендували себе як конкурентноздатні підприємства, не менш ефективні, чим інші ринкові структури. В основі процвітання кооперативної форми діяльності лежить турбота про членів, а не особиста вигода. Завдяки своїй гнучкості кооперативи відповідають мінливим потребам людей навіть у складній економічній, соціальній і політичній обстановці. В умовах сучасної глобалізації кооперативна модель гідно витримує іспити на міцність. Створюються нові кооперативні підприємства в області інформаційних технологій. На перше місце в кооперативах виходить соціальна сфера діяльності: надається допомога незаможним шарам населення, створюються нові робочі місця, у роботу активно залучають жінок і молодь. Кооперативи діють у всіх сферах. Вони займаються переробкою і збутом сільгосппродукції, кредитуванням, страховою і банківською справою, житловим будівництвом, транспортом, виробництвом товарів, торгівлею, роблять найрізноманітніші соціальні послуги. У багатьох країнах кооперативи вважаються більш надійними, чим традиційні корпорації.